

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra anglistiky

Bakalářská práce

Postavy šibalů v angloamerické literatuře a mytologii

Tricksters in Mythology

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Linda Kocmichová

Vypracovala: Gabriela Pejšková

AJ – FRJ 4. ročník/BAK

2014

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci Postavy šibalů v Angloamerické literatuře a mytologii vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Háji dne 15. 4. 2014

Gabriela Pejšková

Poděkování

Děkuji vedoucí své bakalářské práce Mgr. Lindě Kocmichové za odborné vedení této práce, ochotu věnovat mi čas, cenné rady, inspiraci a za přátelsky vedené konzultace, které mi poskytla v průběhu vytváření práce.

Poděkování patří rovněž mé celé rodině, která mě podporovala po celou dobu studia a při psaní bakalářské práce.

Anotace

Náplní této bakalářské práce bude charakteristika šibala ve vybraném díle psaném indiánským autorem. Prvním úkolem bude popis postavy šibala, jeho charakteristika, vzhled, jeho výrazné rysy a různá pojetí šibalů ve světové literatuře. Dalším úkolem této práce bude vyhledat postavu šibala v knize *House Made of Dawn* a jeho chováním doložit, že se skutečně jedná o šibala. Závěrem bude vyzdvižena hypotéza, že šibalové jsou nedílnou součástí literatury, filmu a kultury i ve dvacátém století.

Abstract

The aim of this bachelor thesis is the characterization of the trickster in chosen work of native american author. The first task is the description of the trickster figure, its characteristic, appearance, his major features and the conception of the tricksters in the world. The next task of the thesis is to find the trickster figure in the book *House Made of Dawn* and by his behaviour give evidence of the opinion that he is a trickster. In the end of the thesis is highlighted the hypothesis that the tricksters are the integral part of the literature, films and culture in the 20th century.

Obsah

Úvod.....	6
1. Popis postavy šibala.....	7
1.1. Definice šibala.....	7
1.2. Jungův pohled – archetyp.....	8
1.2.1. Nejznámější archetypy.....	11
1.3. Druhy šibalů.....	13
1.4. Šibalové v americké mytologii.....	14
1.5. Šibalové v literatuře.....	20
2. Vybraný autor píšící o šibalech.....	22
2.1. N. Scott Momaday.....	22
3. Analýza postavy šibala.....	24
3.1. House Made of Dawn.....	24
3.1.1. J. K. Tosamah.....	25
3.1.2. Kohout a kůň.....	28
3.1.3. Klauni.....	30
4. Novodobí šibalové.....	31
4.1. Šibalové v popkultuře.....	31
Závěr.....	33
Summary.....	35
Bibliografie.....	36

Úvod

Ústředním tématem této bakalářské práce je zkoumání a popis postavy šibala. Její existence už trvá stovky let. Šibalové jsou tu pro to, aby spřádali proti lidem zákeřné plány, ale i proto, aby je bavili. Jsou mezi námi dodnes a setkáváme se s nimi téměř denně. Jen o tom většinou nevíme. Práce se zaměřuje zejména na roli šibalů v literatuře psané původními obyvateli Ameriky.

Toto téma jsem se rozhodla zpracovat nejen proto, že indiánská kultura a její mýty jsou mi blízké, ale i proto, abych postavu šibala dostala do povědomí lidí kolem sebe. Jedná se totiž o velmi významnou bytost, které není věnována dostatečná pozornost. Všichni se s šibalem rádi zasmějeme, všichni o něm rádi čteme, ale v závěru zjistíme, že ani nevíme, o jakou postavu jde a kam až sahají její kořeny.

V teoretické části se pokusím popsat vlastnosti šibala, přiblížit to, jak se chová a podle čeho ho poznáme. Existují různé pohledy na postavu šibala. I ty budou v jednotlivých kapitolách představeny. V další části představím několik nejznámějších archetypů podle C. G. Junga, které jsou se šibaly úzce spjaty.

Hlavním cílem této bakalářské práce bude analýza postavy šibala v díle N. Scotta Momadaye *House Made of Dawn*. Mým úkolem bude představit postavu, která by ve výše zmíněném literárním díle mohla figurovat jako šibal. Postavu uvedu v kontextu a na základě jejího chování budu vyhledávat znaky, které by tuto teorii potvrdily. Zaměřím se nejen na její zevnějšek, ale i na povahové vlastnosti.

Dalším cílem bude vyzdvihnout hypotézu, že šibalové tvoří postavy velmi významné i pro literární a filmovou tvorbu dvacátého století. Pro tento účel jsem si vybrala několik nejznámějších postav ze seriálů a z filmu, které vznikly ve dvacátém století.

Popis postavy šibala

1.1. Definice šibala

Kdo všechno je vlastně šibal? Jak ho rozpoznat mezi spoustou dalších postav? Když se budeme snažit popsat hlavní, pro šibala charakteristické, vlastnosti, sami z toho budeme lehce zmatení. Jak uvádí David Williams:

„Trying to devone Trickster in a tale where a „trickster“ emerges is itself tricky in that there are no boundaries in which the various aspects of Trickster can can completely defined or contained.“ (Williams 2012: 126) „...he is never easy to pin down as one persona or thing.“ (Williams 2012: 130)¹

Na druhou stranu, musí přece existovat jasné vymezení. Jedno uvádí Doty a Hynes:

„1. the fundamentally ambiguous and anomalous personality of the trickster.

Flowing from this are other features as

2. deceiver/trick-player
3. shape-shifter
4. situation-invertor
5. messenger/imitator of the gods
6. sacred/lewd bricoleur.“ (Williams 2012: 126)²

Jde tedy o postavu, která ráda podvádí a zkouší různé lsti a triky na jedince, které má okolo sebe. Může být kým chce a může si dělat, co chce. Je jedno, jestli šibal je muž, žena, zvíře nebo bůh. Nebývá totiž charakteristický svým vzhledem nýbrž výše zmíněnými vlastnostmi. A pro to, co dělá, obvykle nemívá žádný důvod. Prostě to dělá, protože chce.

Jak vlastně šibal vypadá?

¹ WILLIAMS, David. *The Trickster Brain: Neuroscience, Evolution, and Narrative*. Lanham: Leington Books, 2012. ISBN 978-0-7391-4397-1

² WILLIAMS, David. *The Trickster Brain: Neuroscience, Evolution, and Narrative*. Lanham: Leington Books, 2012. ISBN 978-0-7391-4397-1

„Tak jak je reprezentován ve verzi mýtu, kterou zde publikujeme, je prvotně nevyvinutou bytostí neurčitých rysů, postavou, ze které lze vytušit lidský tvar. V této naší verzi má vnitřnosti omotané kolem těla, stejně tak jako dlouhý penis, na jehož vršku má šourek. I když jsou tyto rysy dostatečně význačné, v podstatě nám nic neříkají.“ (Radin 2005: 20) ³

Dále Radin zdůrazňuje (srov. Radin), že stejně jako šibal konají i ostatní osoby, které s ním jsou nějak spojeny. Tedy zvířata, příšery, nadpřirozené bytosti, ale i člověk. Šibal se často sám ztotožňuje se zvířaty. Nejčastěji jde o kojota, pavouka, zajíce, želvu, havrana a další. Radin si pohrává i s myšlenkou, že šibal je vlastně „(...) spekulum mentis (výtvar mysli), ve kterém je popsán boj člověka se sebou samým a se světem, do kterého byl vržen bez vlastní vůle a souhlasu.“ (Radin 2005:20) Jde tedy o jakýsi pokus člověka vyřešit své problémy, ať už vnější či vnitřní. Termín „trickster“ byl údajně poprvé v tomto kontextu použit Danielem G. Brintonem v roce 1885.

Další možný pohled na šibala je skrze Jungovu teorii archetypů. Vysvětleme si nejdříve, co vlastně pojem „archetyp“ znamená. Překladem anglického slova „archetype“ zjistíme, že jde o „typický příklad“, „pravzor“ něčeho. Podle Junga šibal „has no form of its own“ (Williams 2012:8) jde tedy pouze o určitou teorii, či princip uspořádání věcí, které vidíme, děláme nebo prožíváme.

„The archetype is like a black hole in space: You only know it's there by how it draws matter and light to itself.“ (Williams 2012:8) ⁴

V Beckerově Slovníku symbolů najdeme charakteristiku archetypů na stejném principu. Dále dodává, že „Pořádají psychické prožívání i obrazy a motivy v nevědomí podle určitých základních vzorců. Nejde o zděděné představy a obrazy, ale o možnosti jejich utváření.“ (Becker 2002:17) ⁵

³ RADIN, Paul. *Trickster: Mýtus o šibalovi, Indiánský mýtus v kontextu světových mytologií*. Praha: Dobra, 2005. ISBN 80-86459-45-4

⁴ WILLIAMS, David. *The Trickster Brain: Neuroscience, Evolution, and Narrative*. Lanham: Leington Books, 2012. ISBN 978-0-7391-4397-1

⁵ BECKER, Udo. *Slovník symbolů*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-284-3

Šibalové v mytologii na sebe berou mnoho podob, ale nejčastěji a netypičtěji jsou ovlivněni aktivitami, které se neshodují s běžnou normou chování. Už jen to, že jsou schopni měnit pohlaví či změnit se z člověka ve zvíře a naopak svědčí o jistém nepořádku, který způsobují a o nedodržování zákonů. Navzdory svému bláznivému chování však mohou být velmi moudří a chytří.

Jednou z nejběžnějších rolí šibala v mytologii je naplňování onoho údělu jeho jména, tedy šprýmaření s ostatními, podvádění, připravování lstí a triků. Šibaly provází neustálá snaha někoho napálit a sám se tím baví.

Na závěr této kapitoly bych ráda citovala názor Karla Kerényiho, maďarského klasického filozofa, religionisty a jednoho ze zakladatelů moderního studia mýtu.

„Šibal může být definován jako bezčasový kořen všech pikareskních výtvorů světové literatury, kořen, který se větví napříč časem i jednotlivými zeměmi, a není omezen pouze na literární postavu; je to bytost, která je povznesena nad malicherná omezení smrtelných šibalů.“ (Radin 2005: 183)⁶

1.2. Jungův pohled – archetyp

„Archetyp – nikdy na to nezapomínejme – je totiž duševní orgán přítomný v každém z nás.“ (Jung 1997: 170)⁷

Podle C. G. Junga může být naše psychika rozdělena do několika vrstev. „Pod úrovní běžného vědomí se nachází vrstva osobního nevědomí, ta však spočívá ještě na hlubší vrstvě, nazvané kolektivní nevědomí.“ (Franče 2007-2008)⁸ Jung používá ještě jiné označení a to „kolektivní nevědomí“. A co je obsahem nevědomí? Jung charakteristiku shrnuje takto:

⁶ RADIN, Paul. *Trickster: Mýtus o šibalovi, Indiánský mýtus v kontextu světových mytologií*. Praha: Dobra, 2005. ISBN 80-86459-45-4

⁷ JUNG, C. G. *Archetypy a nevědomí. Výbor z díla, svazek II*. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 1997. ISBN 80-85880-16-4

⁸ [online]. Franče, Vojtěch. „*Archetypy*“ [cit. 2013-11-10]. Dostupné z: <http://ografologii.blogspot.cz/2008/05/archetypy.html>

„všechno, co vím, na co však momentálně nemyslím; všechno, čeho jsem si byl kdysi vědom, nyní však je zapomenuto; všechno, co je vnímáno mými smysly, ale mým vědomím nepovšimnuto; všechno, co bezděčně a bez pozornosti, to znamená nevědomě cítím, na co myslím, vzpomínám, co chci a činím; všechno budoucí, co se ve mně připravuje a teprve později se dostane do vědomí – to všechno je obsahem nevědomí.“ (Jung 1997:27) ⁹

„Zatímco obsahy osobního vědomí jsou citově zbarvené komplexy, obsahy kolektivního vědomí jsou archetypy. Archetypy jsou vrozené vzorce imaginace a cítění.“ (Franče 2007-2008)¹⁰

"Co to znamená "žít" pro člověka náležejícího k tradičním kulturám? Znamená to především žít podle mimolidských vzorů, shodně s archetypy. A tedy žít v lůně reálného, protože skutečně reálné jsou jen archetypy". (Eliade 1993: 65)¹¹.

Jung se domnívá, že dítě se již rodí s jistými zděděnými možnostmi představ. Není tedy tabula rasa, jak tvrdí už Platón. „Důkazem dědičnosti možností představ je univerzální výskyt archetypů.“ (Jung 1997: 178-179) Ještě je nutné dodat, že když hovoříme o archetypech, nemáme na mysli vrozené obrazy, nýbrž pouze formy možných obrazů. Jde tedy o to, že naše psychika je nějak formována a jakmile dostane popud, je připravena se zachovat dle zděděného vzoru. Konkrétní provedení a podoba obrazů je pochopitelně podmíněna prostředím, kde se jedinec utváří a kde vyrůstá. „Archetyp v podstatě představuje nevědomý obsah, který se uvědoměním a vnímáním mění, a to ve smyslu toho kterého individuálního vědomí, v němž se objevuje.“ (Jung: O archetypech kolektivního nevědomí, s. 100, citovaný Frančem 2007-2008)¹².

⁹ JUNG, C. G. *Archetypy a nevědomí. Výbor z díla, svazek II.* Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 1997. ISBN 80-85880-16-4

¹⁰ [online]. Franče, Vojtěch. „Archetypy“ [cit. 2013-11-10]. Dostupné z: <http://ografologii.blogspot.cz/2008/05/archetypy.html>

¹¹ ELIADE, Mircea. *Mýtus o věčném návratu.* Praha: OIKOYMENH, 1993. ISBN 80-85241-51-X

¹² [online]. Franče, Vojtěch. „Archetypy“ [cit. 2013-11-10]. Dostupné z: <http://ografologii.blogspot.cz/2008/05/archetypy.html>

1.2.1 Nejznámější archetypy

Udělejme si nyní přehled těch nejznámějších archetypů podle C. G. Junga. (Srov. (Franče: 2007-2008) Prvním archetypem je Persona, která odpovídá naší roli, kterou máme ve společnosti a více či méně se s ní identifikujeme. Představuje jakousi masku, jíž sice nejsme, ale domníváme se, že jsme. Často se ovšem se svou maskou ztotožníme natolik, že nejsme schopni ji sejmout. Tato situace však není úplně šťastná, může se totiž stát, že tak zapomeneme svou pravou identitu.

Dalším archetypem je Já a Stín, kde Já se rovná našemu obrazu, se kterým se my sami ztotožňujeme, kdežto Stín je něčím, co bylo naší výchovou zavrženo. Je to vlastně to, s čím se nechceme identifikovat, nemáme to sami na sobě rádi a nejsme ochotni to přijmout. Za mytologické zobrazení Stínu je považován Dábel. „Další obrazy stínu tvoří obvykle dvojice ego / alter ego“ (Franče: 2007-2008)¹³ Jako příklad Franče ve své práci uvádí dvojice jako Kain a Abel, Faust a Mefistofeles, panna a prostitutka. V pohádkách jsou to pak dvojice jako královna a služka nebo mladá žena a stará čarodějnice.

Anima je pojata jako ženská část duše (pro muže) a animus jako mužská část duše (pro ženy). Zprostředkovávají spojení s nevědomím a naším nejhlubším nitrem, jde tedy o protiklad Persony. „Jedná se o obraz ženství v psýché muže a obraz mužství v psýché ženy, který poznáváme skrze projekci na osobu opačného pohlaví.“ (Franče: 2007-2008)¹⁴

Dítě, další z archetypů a podle Junga bytost počátku i konce. „Počáteční bytost existovala před člověkem a konečná bytost trvá po člověku. Psychologicky řečeno to znamená, že „dítě“ symbolizuje předvědomou i postvědomou povahu člověka.“ (Jung 1997: 185)¹⁵ Jung dále tvrdí (srov. Jung), že dítě symbolizuje vývoj do budoucnosti, a proto jsou podle něj mytičtí spasitelé často dětští bohové. Je

¹³ [online]. Franče, Vojtěch. „Archetypy“ [cit. 2013-11-10]. Dostupné z: <http://ografologii.blogspot.cz/2008/05/archetypy.html>

¹⁴ [online]. Franče, Vojtěch. „Archetypy“ [cit. 2013-11-10]. Dostupné z: <http://ografologii.blogspot.cz/2008/05/archetypy.html>

¹⁵ JUNG, C. G. *Archetypy a nevědomí. Výbor z díla, svazek II.* Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 1997. ISBN 80-85880-16-4

zprostředkovatelem, spasitelem, tím, kdo vytváří celek, ale i symbolem, který sjednocuje protiklady. Je tedy schopno proměn formy. Může být vyjádřeno kolem, koulí, kruhem a dalšími formami celosti.

Dalším archetypem, kterým se Jung zabývá je archetyp Matky. „Jako každý archetyp má i archetyp Matky téměř nedozírné množství aspektů.“ (Jung 1997:138)¹⁶ Jako příklad si uvedme výčet několika aspektů, které uvádí (srov. Jung): matka a babička; žena, k níž má člověk vztah; kojná nebo chůva; bohyně (myšleno ve vyšším, přeneseném smyslu); cíl touhy po spáse (ráj, království Boží, nebeský Jeruzalém); „v širším smyslu církev, univerzita, město, půda, nebe, země, les, moře a stojaté vody; hmota, podsvětí a měsíc, v užším smyslu jako místo porodu a plození, pole, zahrada, skála, jeskyně, strom, pramen, hluboká studna, ...“ (Jung 1997:138-139)¹⁷. Dále uvádí, že v tom nejužším smyslu to může být i děloha nebo každá dutá forma a jako příklad můžeme říci šroubová matice. Ze zvířat to může být kráva, zajíc a vlastně každé zvíře, které člověku pomáhá. Jako ambivalentní aspekt označuje Jung bohyni osudu. Negativním aspektem může být čarodějnice, drak, ryba, had; hrob, sarkofág, vodní hlubina, smrt, noční můra, ... Rozhodně nemůžeme tvrdit, že je tento výčet úplný. Pouze nám poukazuje na důležité a společné rysy archetypu Matky. Jako ty nejpodstatnější Jung zdůrazňuje (srov. Jung rok: 138) mateřkost, autoritu ženství, moudrost, dobrotivost. Dále je to bytost, která nám poskytuje růst, plodnost a potravu. Je místem magické proměny a znovuzrození. Je to to, co je tajné, temné, skryté, říše mrtvých – to, co nás pohlcuje, svádí, vzbuzuje strach a je neodvratné.

Hrdina je archetypem, který symbolizuje vítězství vědomí nad nevědomím. Tento archetyp vyžaduje hrdinský čin. Často vzniká konflikt s protichůdnými silami nevědomí. Ty na sebe v pohádkách berou podobu příšer nebo těžkých osudových překážek. Nad nimi Hrdina musí zvítězit svým důvtipem a odvahou. (srov. Franče: 2007-2008)

¹⁶ JUNG, C. G. *Archetypy a nevědomí. Výbor z díla, svazek II.* Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 1997. ISBN 80-85880-16-4

¹⁷ JUNG, C. G. *Archetypy a nevědomí. Výbor z díla, svazek II.* Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 1997. ISBN 80-85880-16-4

1.3 Druhy šibalů

Vezmeme-li šibalství v širším pojetí, šibalem může být kdokoli anebo cokoli. Nezáleží na tom, jestli jde o zvíře, člověka, ducha či boha. Různé světové mytologie jsou nám toho důkazem. Ze severské, konkrétně norské, mytologie jistě všichni znají Lokiho, boha, původně obra, který se probouzí v noci, aby páchal výtržnosti a bavil se na účet lidí. Občas provádí jen veselé žertíky, ale můžeme slyšet i příběh, ve kterém je Loki zodpovědný za smrt jednoho z nejušlechtilejších a nejmilovanějších severských bohů, boha Baldera. V tomto případě je tedy povaha šibala Lokiho chápána jako zlomyslná, škodolibá a nenávistná. (srov. Wiesen)¹⁸

Postava Prométhea, Titána řecké mytologie je také viděna jako šibal. A to proto, že se odvážil ukrást bohům oheň a dal ho lidem. S Lokim má několik společných rysů. Například to, že oba nejsou bohy nýbrž obry. Oba se odvážili okrást bohy. Ukradli oheň, aby ho mohli dát lidem na Zemi. Oba byli nakonec bohy potrestáni. (srov. Shermeldine)¹⁹

Budeme-li se soustředit na americkou mytologii, nejčastějšími šibaly, se kterými se můžete setkat jsou pavouci, hadi, krkavci, draví ptáci, medvědi a kojoti. Právě kojot je v souvislosti s americkou mytologií často nazýván jako „the prototypical trickster“. (srov. Shermeldine)²⁰

Podobný příběh jako byl uveden u Lokiho a Prométhea se váže i k postavě kojota. I on se odvážil ukrást bohům oheň, aby ho mohl předat lidstvu. V těchto případech vidíme postavu šibala jako někoho, kdo se často chová způsobem, který nebyl schválen a prokázán. Jsou tedy jakýmsi vzory pro rebely a ty, kteří se nechovají a nechtějí chovat podle zažitých a všeobecně přijímaných vzorů a pravidel. (srov. Wiesen)²¹

¹⁸ [online]. Wiesen, G. „*What Are the Roles of Tricksters in Mythology?*“ [cit. 2013-11-17]. Dostupné z: <http://www.wisegeek.com/what-are-the-roles-of-tricksters-in-mythology.htm>

¹⁹ [online]. Shermeldine, W. Cynthia „*Tricksters*“ [cit. 2013-11-27]. Dostupné z: <http://www.utexas.edu/courses/myth/09.Tricksters.htm>

²⁰ [online]. Shermeldine, W. Cynthia „*Tricksters*“ [cit. 2013-11-27]. Dostupné z: <http://www.utexas.edu/courses/myth/09.Tricksters.htm>

²¹ [online]. Wiesen, G. „*What Are the Roles of Tricksters in Mythology?*“ [cit. 2013-11-17]. Dostupné z: <http://www.wisegeek.com/what-are-the-roles-of-tricksters-in-mythology.htm>

1.4. Šibalové v americké mytologii

Podíváme-li se na šibaly do americké mytologie, nejčastěji se objevují v mytologii Severní Ameriky u různých domorodých kmenů. Konkrétním příkladem je Blue Jay neboli Modrá sojka.

„Je důležitým pokušitelem v tradici severozápadního pobřeží. Pro pobřežní Sališe je pouhým klaunem, ale Sališové a Penuté z lesů ve vnitrozemí mají tuto bytost ve větší úctě. [...] Šamani tančili dokud je duch Modré sojky nepřemohl. V tom momentě začali jako šílení běhat kolem vesnice a napodobovali chraptivé, divoké ptačí volání, až je nakonec jejich soukmenovci dovedli zpět do kouzelnické chýše. Když se vzpamatovali, byli obdařeni mocí léčit a naplňovat přání“ (Jones, Molyneaux 2002:19)²².

Dalším pokušitelem neboli šibalem je Iktomi z mytologie indiánského kmenu Siouxů. Jméno Iktomi doslova znamená pavouk a v angličtině je občas nazýván jako Spider nebo Spider-Man. Většina Siouxských příběhů o Iktomi je vtipná. Dočteme se od veselých bajek o šaškovském chování až po necudné, neřku-li oplzlé vtipy. Občas se ovšem Iktomiho špatné chování zvrhne v něco vážného a násilného. Zde potom příběhy nabírají jiný směr a vypráví o nebezpečí, které číhá na každém rohu. Zde je shrnutí jednoho z příběhů, který vypráví o chtivosti a chamtivosti.

„Iktomi přesvědčil rodiče, že pomohou-li mu provést jinému božstvu šibalský kousek, bude krása jejich dcery konkurovat kráse Hanwi (Luny). Iktomi dal Ite talisman, který způsobil, že se stále více věnovala svému vzhledu a stále méně svým synům (Čtyřem větrům). Na božské hostině pak Ite uchvátila Wi (Slunce) tak, že jí vyhradil místo své manželky Hanwi. To bylo pro Lunu ponižující. Po soudu Skan (Nebe, soudce bohů a duchů) rozhodl, že Slunce ztratí útěchu své manželky Luny. On

²² JONES, M. David; MOLYNEAUX, L. Brian. *Americká mytologie: ilustrovaná encyklopedie bohů, duchů a posvátných míst Severní Ameriky, Mezoameriky a Jižní Ameriky*. Čestlice: Rebo Productions, 2002. ISBN 80-7234-177-4

bude vládnout ve dne a ona v noci. A kdykoli se setkají, skryje Luna v hanbě svou tvář.“ (Jones, Molyneaux 2002:31)²³

Asi nejnámější ze všech šibalů vůbec, je kojot. Ve Slovníku symbolů je charakterizován jako „severoamerická stepní psovitá šelma příbuzná vlku. U některých indiánských kultur je považována za příčinu všeho zla, jmenovitě zimy a smrti.“ (Becker 2002:120)²⁴ Jinde je popisován jako „složitý a fascinující mytický hrdina, lišící se, kmen od kmene, od moudrého proměnitelce po blekotajícího pokušeitele. Zemědělci mají tendenci jej považovat za sprostého, neomaleného a postradatelného škůdce a otrapu.“ (Jones, Molyneaux 2002:34)²⁵

Pro jiné je kojot tvorem velmi nápaditým, rozhodnutým přežít, ale občas se i on sám zamotá do některého ze svých spletitých a zákeřných plánů. Každý z kmenů Severní Ameriky nahlíží na kojota zcela odlišně, připisuje mu jiné vlastnosti a jiné chování, než ostatní.

Kmen Miwoků si podle (srov. Jones, Molyneaux 2002) o kojotovi vypráví příběhy, podle nichž kojot může za stvoření země. A to tak, že rozprostřel svou deku na původní vodní plochy, které se na zeměkouli nacházely. Tím je vysušil, vystoupila pohoří a kolem vznikly louky a pláně. Pro Maidue není jen stvořitelem země, ale také jedna ze dvou původních bytostí. Byl také symbolem abstraktní možnosti stvořit svět. Kojot tuto myšlenku skutečně naplnil, a tak podle Maidueů s jeho přičiněním začala na světě vládnout i smrt.

I podle jiného kmene, a to kmene Činúckého, je kojot zodpovědný za lidskou smrtelnost. Jones, Molyneaux (2002) popisují konkrétní příběh, jak k tomu došlo. Kojot s orlem se vydávají na cestu do země mrtvých, aby zde oživilí své zemřelé manželky. U obrovského stavení zjistili, že mrtví se zjevují pouze za tmy. A ta tma vzniká tak, že jedna stařena spolkně Měsíc. Kojot tedy stařenu zabije, spolkně Měsíc místo ní a všechny mrtvé uvězní do jedné truhlice. Cestou zpět se už kojot nemohl

²³ JONES, M. David; MOLYNEAUX, L. Brian. Americká mytologie: ilustrovaná encyklopedie bohů, duchů a posvátných míst Severní Ameriky, Mezoameriky a Jižní Ameriky. Čestlice: Rebo Productions, 2002. ISBN 80-7234-177-4

²⁴ BECKER, Udo. *Slovník symbolů*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-284-3

²⁵ JONES, M. David; MOLYNEAUX, L. Brian. Americká mytologie: ilustrovaná encyklopedie bohů, duchů a posvátných míst Severní Ameriky, Mezoameriky a Jižní Ameriky. Čestlice: Rebo Productions, 2002. ISBN 80-7234-177-4

dočkat setkání se svou milovanou manželkou, a tak odklopil víko truhlice, odkud slyšel volání. V tu chvíli se všichni mrtví vznesli v oblaku a rozplynuli. A kdyby tedy byl kojot trpělivý a nepospíchal tolik na setkání se svou manželkou, nebyla by na světě smrt. Tímto příběhem si tedy vysvětlujeme to, že je nositelem smrti.

Abychom nehovořili o kojotovi jen jako o tvůrci a nositeli všeho zlého, zaměříme se nyní na jiné příběhy, které o něm hovoří jako o proměniteli a tvoru, kterému vděčíme za svůj blahobyt. Jak dále uvádí Jones, Molyneaux 2002 kojot ve Velké pánvi stvořil zemi. A to tak, že do vod nasypal písek, vytvořil světlo, zcizil oheň a pro obživu piniové ořechy a osvobodil uvězněnou zvěř. Podle jiných kmenů je zase stvořitelem jazyka, jelikož ukradl Měsíci pytel se slovy. Sanpoilové mu zase vděčí za svůj zdroj obživy. Věří totiž, že je to právě kojot, kdo do vod vypouští lososy. Jinde je dokonce zodpovědný za přísun peněz a bohatství. O tom si vypráví kmen Yuroků. Kmen, který má vyvinutý smysl pro majetek a jeho směnnou hodnotu.

Dalším ze šibalů, kterého je nutno zmínit je had. Pro mnoho indiánských skupin jde o kultovní zvíře. Tím nejvyšším a nejvíce uctívaným je chřestýš, kterého „Algonkinové nazývali králem hadů, praotcem“ „Bývá spojován s vodou, deštěm a zlomyslnými vodními duchy (...) Spojením symbolu deště a větru, tedy hada a ptáka quetzala, vzniklo slavné a mocné božstvo Mezoameriky Opeřených hadů, Quetzalcóatl u Aztéků, Kukulcan u Mayů či Gugumatz u Kičéů. (...) Nebeského dvouhlavého hada uctívali například Čimúové. Hlavy asi symbolizovaly východ a západ, zrod a zánik, život a smrt.“ (Zelený, 1994: 55)²⁶ A jak se dále v knize Zeleného (srov. Zelený 1994) dočteme, důležitost hada v životě Indiánů v andské oblasti dokazuje i poezie, která byla zachována kronikáři: „Já jsem duch nebes / jsem namodralý had. / Pod mojí klenbou se usadily / déšť, paprsek, hvězdy jitra, mrak. / Já jsem luk nebes / jsem namodralý had.“

Mytickým zvířetem a šibalem je i havran. Jinak také nazýván totemový pták. „...stvořitel Slunce, Měsíce, hvězd, zvířat i lidí a kulturní hrdina v jedné postavě.“ (Zelený, 1994: 56)²⁷ Jinde je charakterizován následovně:

„He is a revered and benevolent transformer figure who helps the people and shapes their world for them, but at the same time, he is also a trickster character and many Raven

²⁶ ZELENÝ, Mnislav. *Indiánská encyklopedie: Indiáni tří Amerik*. Praha: Albatros, 1994. ISBN 80-00-00415-1

²⁷ ZELENÝ, Mnislav. *Indiánská encyklopedie: Indiáni tří Amerik*. Praha: Albatros, 1994. ISBN 80-00-00415-1

stories have to do with his frivolous or poorly thought out behavior causing trouble for him and the people around him. Raven is noted for negative traits such as gluttony, greed, and impatience as well as for his heroism and great deeds.“

(Redish 2013)²⁸

Zelený (srov. Zelený 1994) uvádí legendu, podle které dřív býval svět bez světla a havran míval bílé peří. Vše se ale změnilo jednoho dne, kdy havran ukradl slunce ukryté v bedně jeho strýce. A když se sluncem utíkal kouřovým otvorem ve střeše, navždy zčernal.

Orel, dravý pták, ale také další z řady šibalů. „Hopiové věří, že je to zemřelý předek, který se vrátil na zem v převtělení. Navahové jej zase považují za „svatého muže“, a proto připravují z jeho slin, slz a rohoviny pařátů vzácné medicíny“ (Zelený 1994: 157)²⁹ Orla je však zakázáno střílet. K těmto účelům ho Indiáni chytají holýma rukama. Využívají speciální loveckou techniku vyčkávání z úkrytu. Zelený dále zmiňuje (srov. Zelený 1994), že v irokézské mytologii má mohutný Velký orel moc znovuoživovat rostliny i lidi. Orlí tanec, při kterém tančí dva mladíci v maskách orla, vyjadřuje příbuzenský vztah mezi člověkem, orlem a nadpřirozenými silami. Orlí pera se velmi často používala jako válečná vyznamenání, kdy se k tomuto účelu zařezávala, stříhala, malovala nebo jinak označovala. Někteří válečníci získávali za skalp nepřítele právo nosit dvě orlí pera. Za zajatce mohl válečník nosit pět per. Kvalitní orlí pera byla velmi cenná. Například dvanáct orlích per mělo hodnotu jednoho koně. Těmi nejcennějšími byla pera orla bělohlavého a orla skalního. (srov. Zelený 1994)

Posledním ze zvířat, které Zelený (srov. Zelený 1994) zařazuje mezi šibaly a hrdiny mnoha indiánských mýtů je želva. Byla uctívána jako stvořitelka světa a věřilo se, že nese celou Zemi na sobě. Když ondatra vyhrabala hrst hlíny z moře a dala ji želvě na krunýř, vznikla Země.

Redish (srov. Redish 2013) uvádí mnoho dalších šibalů americké mytologie. Jako příklad si uveďme Chirich (výslovnost: schee-reetch) „the coyote deity“, který je šibalskou postavou Arikarské mytologie. Je chytrý, ale zároveň lehkomyšlný. Kvůli

²⁸ [online]. Redish, Laura. „Native American Tricksters from Various Tribes“ [cit. 2013-12-03]. Dostupné z: <http://www.native-languages.org/legends-raven.htm>

²⁹ ZELENÝ, Mnislav. *Indiánská encyklopedie: Indiáni tří Amerik*. Praha: Albatros, 1994. ISBN 80-00-00415-1

svému společensky nevhodnému chování jako je nenasytnost a chamtivost, vychloubání, lhaní a honění se za ženami, neustále dostává sebe, ale i lidi kolem sebe do nesnází. Chirich často během svého dobrodružství a neuváženého počínání zemře, ale později se opět náhodně vrací k životu. Je tedy v podstatě nemožné se tohoto podvodníka zbavit nadobro. Příběhy jsou často vtípné, ale mohou být také varováním, jaké důsledky přináší špatné chování a vzájemné ovlivňování a spolupráce s nezodpovědnými lidmi.

Dalším zmíněným je Crazy Jack nebo Little Jack. V tomto případě se jedná o lidského šibala vyznačujícího se svou nerozumností, pošetilostí a zahálčivostí. Obvykle se mu však daří unikat z nebezpečných situací skrze okamžiky intuitivní moudrosti a štěstí.

Ne příliš častým představitelem šibalů je opice. Zmiňuje ho však Orrin (srov. Redish 2013) nebo se o něm můžeme dočíst v knize Guyana Legends: Folk Tales of the Indigenous Amerindians jejímž autorem je Odeen Ismhael. V povídce The Great Flood zmiňuje opici Iwarrika. Podle tohoto příběhu je Iwarrika obviněn z toho, že způsobil záplavy na celé Zemi. Měl totiž probořit hráz vodní nádrže, protože se snažil ukrást jídlo. Druhá verze uvádí, že Iwarrika rozbořil hráz pouze z vlastní zvědavosti. Je tedy charakterizován jako šibal líný, neposlušný, chamtivý a nenasytně zvědavý. Překlad jména Iwarrika doslova znamená opice v jazyce kmene Akawaio.

Napi, většinou známý jako Old Man, je kulturním hrdinou kmene Blackfoot. Napi je většinou vykreslen jako šprýmař, výtržník a bláznivá bytost. Jako většině mu však nechybí jistá dávka chytrosti a moudrosti. Je však také polobohem s dobrými úmysly a stvořitelem světa, ve kterém Blackfeet žili. Často také lidem pomáhal a učil je důležitým životním moudrostem. V některých legendách kmene Blackfoot je dokonce Old Man spojován s kojotem a nazýván Old Man Coyote. V jiných legendách naopak nemá s kojotem nic společného, ale jsou spolu s Old Woman považováni za prvního muže a první ženu, zanechané na Zemi Stvořitelem.

Skeleton Man je v mytologii Hopiů považován za Pána Smrti, přesto však bývá vyobrazován jako laskavá, dobrotivá a zábavná postava. Podle legend Skeleton Man naučil kmen zemědělství a jak správně zacházet s půdou a také je varoval, jaká nebezpečí a úskalí na ně ve světě číhají. V jiných legendách jde o velmi zemitou bytost, která se ráda nejen dívá po ženách, ale ráda je i svádí. Jeho počínání v reálném životě je často zmatené a plné hloupých a zbytečných chyb. Tyto příběhy bývají velmi humorné a dělají z něho postavu nám sympatickou až roztomilou.

Weeho, šibal kmene Cheyennů, přestože je spojovaný s pavoukem a i jeho jméno znamená Pavouk, v každém Cheyennském příběhu nabývá lidské formy. Má roli chytrého, bystrého a přívětivého hrdiny, schopného mnohých fyzických transformací. Ve většině příběhů je však hloupou a komickou postavou, která se vždy chová v rozporu se všemi zákony a sociálními normami kmene.

Jak si můžeme všimnout, indiánské kmeny většinou šibaly spojovali se vznikem věcí, které si neuměli vysvětlit. A to ať už se jednalo o meteorologické jevy, některé vrozené lidské vlastnosti a dovednosti nebo samotný vznik Země. Tato vlastnost spojuje celé lidstvo dodnes. Nevysvětlitelné jevy bývají přisuzovány bohům, andělům, démonům, duchům,...

1.5. Šibalové v literatuře

„Přestože je postava Trickstera-Šibala jednou z nejarchaičtějších a nejdůležitějších božích forem, není jí v Česku věnována pozornost, jíž by si zasloužila. Dokonce ani překladové literatury se příliš nedostává.“ (Polák 2014)³⁰

Autor článku dále oceňuje alespoň překlad knihy Paula Radina „Trickster“. Jde o knihu, která vypráví mýtus o Šibalovi. Kniha je doplněná o vysvětlení šibalského počinání a v závěru je hodnotný komentář uznávaného filozofa Carla Gustava Junga. Ve výše zmíněné knize autor, Paul Radin, píše, že:

„Šibal, tak jak ho nalézáme u severoamerických Indiánů, kde se zachoval ve své nejranější a nepůvodnější formě, je zároveň tvůrcem i ničitelem, tím, kdo dává i bere, tím, kdo klame a šálí, a sám je vždy podveden a napálen. Šibal vědomě o nic neusiluje. Celou dobu ho jeho nutkání a popudy, nad kterými nemá moc, nutí jednat tak, jak jedná. Neví nic o dobru a zlu, a přesto je zodpovědný za oboje.“ (Radin, 2005: 19)³¹

Je to vlastně stvoření, které nemá žádné morální ani sociální hodnoty, a tak se sám řídí podle svých vášní a choutek. Poznámka o tom, že Šibal vlastně vědomě o nic neusiluje je zásadní. Nemůže tudíž být (resp. neměl by být) za své chování a činy trestán. Nedělá nic schválně nebo proto, aby někomu záměrně uškodil. Neví-li nic o dobru ani zlu, nemůže posoudit, zda činí správně či nikoliv. I on sám je tedy obětí.

Jako šibala v české literatuře bych si dovolila označit, pro českou literaturu již typickou postavu, Švejka (z knihy Jaroslava Haška „Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války“). Už od základní školy je nám totiž vštěpováno, že Švejk je postava podnikavá, chytrá, mazaná a snaží se přežít. Je prostáčkem, který sám často neví, že svým chováním může způsobit velké trable. A přestože je děj knihy zasazen do válečného prostředí, kniha i samotné Švejkovo jednání, je pro čtenáře velmi humorné.

³⁰ [online]. Polák, Jaroslav. „Paul Radin: Trickster – Mýtus o Šibalovi (recenze)“ [cit. 2014-01-18]. Dostupné z: <http://jaroslavpolak.blog.idnes.cz/c/254911/Paul-Radin-Trickster-Mytus-o-Sibalovi-recenze.html>

³¹ RADIN, Paul. *Trickster: Mýtus o šibalovi, Indiánský mýtus v kontextu světových mytologií*. Praha: Dobra, 2005. ISBN 80-86459-45-4

Shledávám zde tedy velkou shodu s postavou šibala. Odborná literatura hodnotí Švejka takto:

„Švejk si ví se vším rady, z každé situace nachází východisko. Jeho groteskní maska je zdrojem neobyčejné verbální aktivity, která umožňuje vnikat do mocenského soukolí a vyhocovat skryté rozpory. Jeho naoko stavěná hloupost je ve skutečnosti přirozenou obranou elementárních lidských hodnot. V nesčíslných humoristických epizodách románu zdůvěřňuje Švejk tento reálný, plebejský přístup ke světu, jindy sarkastickým kontrastem k lidské hlouposti a malichernosti.“ (FORST a kol. 1985-2008: 7sv.)³²

„... V jistém smyslu je Švejk "prost'áček boží". Ničemu zdánlivě nerozumí, ale do všeho se plete a všemu kupodivu přichází na kloub. ... Mrzkosti a trapnosti světa bere s důvěřivostí a naivitou, je spíše trpnou obětí než vítězem. Je to ubohý hlupák, cizinec v tomto světě, který svou nechápatostí a nedotknutelností otevírá prameny smíchu. Švejk je "moudrý blázen". Tváří se hloupým a budí smích, ale sám se vnitřně raduje z omezenosti svých odpůrců. Nepochopení je u něho pouze maskou. ... je představitelem prostomyslného, zdravého, lidového myšlení.“ (ZEMAN a kol. 1986: 393)³³

Domnívám se, že i v českých pohádkách mají hrdinové se šibalskými rysy své místo. Z těch starších si uvedme příklad od českého pohádkového a ilustrátorského mága Josefa Lady. Kocour Mikeš je jedním z jeho děl. Hlavním hrdinou je kocour, který nejenže chodí po dvou, ale umí i mluvit. Je zdvořilý a ochotný kdykoli pomoci. Následně jsem vybrala lišku z pohádky O chytré kmotře lišce, také od Josefa Lady. Jak už název napovídá, mezi její nejvýraznější vlastnosti bude patřit chytrost. Vyniká ale i svou sympatickou lstivostí, když vždy napálí někoho, kdo si myslel, že mu patří svět a že si může dělat, co se mu zlíbí. Stejně jako kocour Mikeš byla i kmotra liška ochotna vždy pomoci. Přestože šibalové občas mívají i záporné vlastnosti, obě tyto postavy naopak vynikají svými kladnými vlastnostmi. Nesmíme ovšem zapomínat na to, že se jedná o pohádkové bytosti a dá se tedy očekávat, že dobro a kladné vlastnosti budou převládat. Jako poslední pohádkovou postavu z české literatury jsem vybrala

³² FORST, Vladimír ... [et al.]. *Lexikon české literatury : osobnosti, díla, instituce*. Praha: Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1572-3

³³ ZEMAN, Milan ... [et al.]. *Rozumět literatuře. 1., Interpretace základních děl české literatury*. Praha: SPN, 1989. ISBN 14-285-89

čerta. Jde o démona, který je součástí slovanské mytologie. Bytost vychytralá, plná důvtipu, schopna letu a transformace v cokoli. Je jedním z nejčastějších symbolů pekla a zla. Jejím posláním je zbavovat svět hříšníků.

Když budeme šibaly hledat v cizojazyčné literatuře, nejčastěji se samozřejmě objevují v americké a africké literatuře. Jde původně o příběhy předávané ústní lidovou slovesností z generace na generaci. Až později se začínají vytvářet písemné záznamy, které jsou uchovávány dodnes. Existuje však i moderní literatura, která věnuje šibalům svou pozornost. A mnoho autorů považuje tuto tematiku za aktuální a hodnou pozornosti.

Nicméně nejen africká a americká literatura se šibalům věnuje. Každá země světa má svého pokašitele. Později se zmíním i o filmech, komiksech a moderních seriálech, jejichž podstatou a hlavním hrdinou je šibal a šibalství.

Z těch novějších děl o šibalech a šibalství bych uvedla to, které napsal český autor a známý indolog Dušan Zbavítel. Jedná se o knihu „O copatých mniších, šibalech a nevěrných manželkách - Příběhy ze staré Indie“. Sbírkou povídek „Šibal Macko“ tuto tematiku prezentuje slovenská spisovatelka Eva Gajdošová. Od amerického spisovatele Thomase Kinga, autora zabývajícího se tematikou prvních národů Severní Ameriky, si uveďme knihu z roku 2009 „A Coyote Solstice Tale“. Velmi často také nacházíme sbírky povídek či pohádek, které nejsou ničím novým, ale opět se jedná o staré příběhy, které se pouze někdo snažil oživit ve své knize, aby neupadly v zapomnění.

Vybraný autor píší o šibalech

2.1. N. Scott Momaday

Navarre Scott Momaday se narodil 27. února 1934 v Oklahomě. Jeho otec byl členem kmene Kiowa, matka byla míšenkou. Vzhledem k tomu, že jeho rodiče nebyli ze stejného kmene, Momadayova matka nebyla nikdy zcela akceptována. V prvním roce svého života byl Navarre poctěn jménem Tsoai-talee (Rock Tree Boy). Jméno vzniklo podle sklaní věže zasvěcené kmenu Kiowa ve Wyomingu, známé také pod

názvem Devil's Tower (srov. Momaday 1999: 188) Rok a půl po narození malého Navarre se rodiče rozhodli přestěhovat do Arizony, kde žili na území rezervací kmenů Navajo, Pueblo a Apache. Zde později Momaday započal svá studia. Dosáhl titulů MA a Ph.D. z anglické literatury.

Jak sám Momaday tvrdí, (srov. PBS 2013) jeho otec byl výborným vypravěčem a znal nespočet příběhů, které se vyprávěly v kmenu Kiowa z něhož jeho otec pocházel. Malý Navarre tyto příběhy miloval a vyprávění svého otce vždy nadšeně poslouchal. Chtěl je vyprávět znovu a znovu. Ale jen do té doby, než dospěl a pochopil, jak křehké tyto příběhy ve skutečnosti jsou. Křehkost spočívající v tom, že jsou předávány pouze ústní lidovou slovesností. A jsou vždy jen jednu generaci od zániku. Rozhodl se proto, že začne příběhy, které slýchá od svého otce, sepisovat, aby bylo možné je bezpečně zachovat pro další generace.

Právě tímto prozřením a uvědoměním, se zrodil jeden z nejvíce imaginativních jihozápadních spisovatelů současné americké literatury N. Scott Momaday. Velkou část svého života zasvětil právě snaze o zachování starých indiánských příběhů, ústní lidové slovesnosti a mnoho dalších aspektů indiánské kultury. Je držitelem mnoha významných ocenění mezi které se řadí i Pulitzerova cena, a to za dílo *House Made of Dawn*.

Momaday je i uznávaným básníkem, autorem divadelních her, malířem, povídkářem a profesorem anglické a americké literatury. Za zmínku stojí i jeho jmenování „Artist for Peace 2003“. Byl prvním Američanem, který byl poctěn tímto titulem od návratu Spojených států do společenství UNESCO. (srov. Royce Carlton 2013)

O jeho světovém úspěchu svědčí i to, že jeho knihy jsou překládány do mnoha světových jazyků (do francouzštiny, němčiny, italštiny, ruštiny, švédštiny, japonštiny a mnoha dalších). V posledních letech se i čtenáři z České republiky dočkali několika překladů.

Momaday byl vždy hrdý na to, že je indiánem a hlásil se ke kmenu svého otce, Kiowa. Další z faktorů, který ovlivnil jeho rozhodnutí stát se spisovatelem opět sahá do jeho dětství. Jak sám říká (srov. Momaday 1999: 188) vyrůstal v prostředí, kde byl obklopen kreativitou a tvořivostí. Kromě toho, že jeho rodiče byly oba učitelé, jeho otec byl i malířem a matka spisovatelkou. Již od útlého dětství se Momaday věnoval i těmto činnostem a později v nich našel své skutečné poslání. O vlastní tvorbu se začal pokoušet ve chvíli, kdy se snažil zjistit kým vlastně je a jak má chápat svou identitu.

Výrazným impulsem byla smrt jeho babičky Aho. Metodou, kterou využíval bylo sbírání příběhů kmene Kiowa od „starších“.

Momaday byl vždy hrdý na to, že se narodil jako Indián: „I am an Indian and I believe I'm fortunate to have the heritage I have“ (Momaday 1999: 193) Hovořící jako člen kmene Kiowa, který sám sebe nazývá jako West man. Nikdy ovšem nezapomínal na to, že díky svým rodičům ve skutečnosti vyrůstal ve dvou světech, které se do jeho osobnosti promítly a které v sobě vždy bude spojovat. Je jisté, že mu během života mohly způsobit mnoho nejasností a zmatení, ale zároveň jeho život rozhodně obohatily.

Je autorem 13 knih, zahrnujících novely, sbírky poezie, literární kritiky a díla o původní americké kultuře. Jeho favority mezi vlastními díly jsou „The Ancient Child“ a „The Way to Rainy Mountain“.

Analýza postavy šibala

Praktická část této bakalářské práce je zaměřena především na detailní rozbor postavy šibala v knize *House Made of Dawn* (1999) od N. Scotta Momadaye. V této kapitole bude utvořen výčet postav šibala a dále jejich detailní rozbor, podle kterého bude možné posoudit, zda se skutečně jedná o šibala nebo zda jde o běžnou postavu, která by podle některých znaků a vlastností šibalem být mohla, ale ve skutečnosti není.

3.1. House Made of Dawn

Knih *House Made of Dawn* je první Momadayovou novelou a zároveň dílem, které mu přineslo Pulitzerovu cenu. Je to i dílo, které způsobilo průlom indiánské literatury do hlavního proudu. Původně bylo bráno jako série básní, později sbírka povídek a nakonec se zformovalo do novely.

Hlavním hrdinou příběhu je Abel, mladý Indián, který se právě vrátil domů z fronty. Žije se svým dědečkem, farmářem Franciscem. Často vzpomíná na matku a bratra, kteří už nežijí. V jeho životě sehraji velkou roli 3 jeho lásky – Angela, Milly a alkohol a 1 nepřítel – albín, kterého Abel zavraždí. Později je odsouzen a po vykonání

trestu se odstěhuje do Los Angeles, kde nějaký čas pracuje v továrně. Avšak kvůli jeho lásce k alkoholu ho zde čekají jen samé problémy a nakonec i ztráta zaměstnání. Abel se tedy vrací zpět ke svému dědečkovi, který umírá. Stráví s ním poslední týden jeho života, poprosí kněze, zda by dědečka pohřbili a on sám pokračuje dál v putování životem.

Děj knihy není nijak složitý, přesto je důležité se v knize hned na začátku dobře zorientovat. Skládá se totiž hned z několika různých příběhů, které se vzájemně prolínají. Jednu rovinu tvoří příběh Indiána Abela a jeho dědečka Francisca, další rovinou jsou Abelovy vzpomínky na dětství, dále se zde objevuje příběh, který vypráví Abelův přítel Ben a do těchto všech vyprávění jsou zasazeny indiánské mýty, zvyky a tradice, které Indiáni dodnes dodržují. V knize se prolíná jak fikce a fantazie autora, tak i skutečné příběhy a vzpomínky na jeho dětství.

Dílo je rozděleno do čtyřech dílčích kapitol. První je nazvaná „The Longhair“ v českém překladu „Rudoch“. Dále je to „The Priest of the Sun“ neboli „Sluneční kněz“, „The Night Chanter“ „Noční pěvec“ a poslední kapitola nese název „The Dawn Runner“ „Běžec úsvitem“.

3.1.1. J. K. Tosamah

Po delším rozboru všech postav této knihy jsem dospěla k závěru, že představitelem šibala, a to se všim všudy, je J. K. Tosamah neboli Sluneční kněz. Jak už jeho jméno napovídá, nejvíce se o něm dozvíme v právě v kapitole The Priest of the Sun.

Hned první zmínka o pastoru Tosamahovi budí dojem, že se nejedná o jen tak ledajakého kněze. Atmosféra je ponurá, pohyb kněze je tichý a opatrný, vzezření rozhodně nepůsobí přátelsky.

„There was a ripple in the dark screen; the drapes parted and the Priest of the Sun appeared, moving shadow-like to the lectern. He was shaggy and awful-looking in the thin, naked light: big, lithe as a cat, narrow-eyed, suggesting in the whole of his look and manner both arrogance and agony. He wore black like a cleric; he had the voice of a great dog.“
(House Made of Dawn, str. 80) „Tajemná opona se zavlnila; závěsy se rozhrnuly a objevil se Sluneční kněz, který neslyšně jako stín zamířil ke kazatelně. Ve slabém světle holých žárovek vypadal drsně, až z něho šla hrůza: velký, pružný jako kočka, s úzkýma očima, z celého jeho

vzezření a chování vyzařovala nadutost i rozrušení. Byl v černém jako duchovní; vládl hlasem obrovského psiska.“ (Dům z úsvitu, str. 76)

Po nějaké chvíli co pastor Tosamah kázal se v něm cosi zlomilo. Jako by ho ovládla ještě jiná bytost, která dřímala někde v něm. Jeho projev se změnil. Už nebyl tak sebejistý a pevný. Ve všech směrech polevil. Jeho výklad byl lhostejný a ledabylý. Nevyhýbal se ani výrazům jako: „That cat was a preacher“ (House Made of Dawn, str. 82) „Ten číman byl kazatel“ (Dům z úsvitu, str. 77), když hovořil o svatém Janu z knihy Genesis. Nebo výklad: „The Truth was overgrown with fat, and the fat was God.“ (House Made of Dawn, str. 82) „Ta pravda byla obrostlá sádlem a to sádlo byl Bůh.“ (Dům z úsvitu str. 77) Momaday tento zvrat popisuje takto:

„Just then a remarkable thing happened. The Priest of the Sun seemed stricken; he let go of his audience and withdrew into himself, into some strange potential of himself. His voice, which had been low and resonant, suddenly became harsh and flat; his shoulders sagged and his stokách protruded, as if he had held his breath to the limit of endurance; for a moment there was a look of amatement, then utter carelessness in his face. Convivtion, caricature, callousness: the remindeer of his sermon was a going back and forth among these.“ (House Made of Dawn, str. 81) „V tu chvíli se stala podivná věc. Slunečního kněze jako by cosi zasáhlo; přestal se soustředit na své posluchače a stáhl se do sebe, k nějakému neznámému vnitřnímu zdroji. Jeho hlas, do té doby tichý a zvučný, pojednou ochraptěl a ztratil na výrazu; ramena mu poklesla a břicho vystouplo, jako by zadržoval dech a nemohl už déle vydržet; na okamžik se mu ve tváři mihl užaslý výraz, který vystřídala naprostá lhostejnost. Přesvědčení, karikatura, netečnost: mezi těmi se potácel po celý zbytek svého kázání.“ (Dům z úsvitu, str. 77)

V další části je popisováno, jak Tosamah spolu s dalšími členy kmene sedí u obřadního ohně. Po požití halucinogenních peyotelových bobulí nejdříve všichni prožívají obrovské návaly euforie, později všichni myslí na smrt a zmítají se v nesmírně silných depresích. Když tento obřad skončí, každý pronese svou molitbu a Tosamah seanci ukončí.

Poté Tosamah vzpomíná na místo, kde vyrůstal. Krajina je popisována velmi detailně a živě. Dozvídáme se, že jeho babička, která mu vždy vyprávěla nespočet indiánských příběhů patřila ke kmeni Kiowa.

Jeho šibalství se výrazně projevuje v okamžiku, kdy zjišťujeme, že „hraje na obě strany“, co se týče konfliktu mezi indiánskými kmeny a bělochy. Dobírá si obě dvě strany. V jedné chvíli během kázání popichuje bělochy, když říká:

„Now, brothers and sisters, old John was a white man, and the white man has his ways. Oh gracious me, he has his ways. He talks about the Word. He talks through it and around it. He builds upon it with syllables, with prefixe and suffixes and hyphens and accents. He adds and divides and multiplies the Word. And in all of this he subtracts the Truth.“ (House Made of Dawn, str. 83) „Teď mě poslouchejte, bratři a sestry. Starý dobrý Jan byl běloch, a běloch má své způsoby. Jako že je Bůh nade mnou, má své způsoby! Mluví o Slovu. Obchází ho, mluví pořád kolem dokola. Vrší na něj slabiky, předpony a přípony, pomlčky a přízvuky. Slovo sčítá dělí a násobí. A při tom všem odečítá Pravdu.“ (Dům z úsvitu, str. 78)

Pokračuje tvrzením, že ve světě bílého muže se slova berou jako samozřejmost, nikdo si jich nedokáže vážít. Ze všech stran je člověk obklopován slovy – z novin, knih, inzerátů, letáků, rozhovorů, ...

„He is sated and insensitive; his regard for language – for the Word itself – as an instrument of creation has diminished nearly to the point of no return. It may be that he will perish by the Word.“ (House Made of Dawn, str. 84-85) „Je jimi přesycený a ztratil vnímavost; jeho úcta k jazyku – k samotnému Slovu – coby nástroji stvoření, se téměř nenávratně vytratila. Je možné, že Slovo bude jeho záhuba.“ (Dům z úsvitu, str. 79)

V kapitole The Night Chanter si zase naopak utahuje z Indiánů, konkrétně hovoří o Abelovi: „He was a longhair, like Tosamah said.“ (House Made of Dawn, str. 131) „On byl rudoch, jak říkal Tosamah.“ (Dům z úsvitu, str. 119) Varuje ostatní, že je Abel může dostat do velkých potíží. Ovšem zde má Tosamah roli pouze jakéhosi našeptávače a skoro to vypadá, že se snaží proti Abelovi popudit ostatní. Není mu však věnována velká pozornost, vzhledem k tomu, že o Indiánské kultuře ví jen to, co si přečetl v knihách. Je sice sám Indián, ale vyrůstal ve městě. „But he doesn't come from the reservation. He doesn't know how it is when you grow up out there someplace.“ (House Made of Dawn, str. 132) „Jenomže on taky není z rezervace. Neví, jaký to je, když člověk vyroste někde v takový končině.“ (Dům z úsvitu, str. 121) Problémy původních obyvatel Ameriky se ho tedy ani zdaleka nedotýkají. Nicméně na Abela stále útočí a dobírá si ho:

„They gave him every advantage. They gave him a pair of shoes and told him to go to school. They deloused him and gave him a lot of free haircuts and let him fight on their side. But was he grateful? Hell, no, man. He was too damn dumb to be civilized. (...) He turned out to be a real primitive sonuvabitch (...) There was this longhair (...) (House Made of Dawn, str. 131) „Zahrnuli ho všema možnejma výhodami. Dali mu boty a řekli mu, aby šel do školy. Odvšivili ho, dopřáli mu, aby se spoustakrát nechal zadarmo ostříhat, a dovolili mu válčit na jejich straně. Byl jim ale vděčným? Sakra nebyl, kamaráde. Byl zatraceně moc tupej na to, aby se dal civilizovat. (...) Vyvrbil se z něho fakt primitivní parchant (...) Jen si představ, jak tam stojí obyčejném rudoch (...)“ (Dům z úsvitu, str. 120)

Jeden večer Tosamah, Abel, Ben a daší přátelé popíjejí u Tosamaha v bytě a hrají poker. Připozdívalo se a všichni byli již nadmíru opilí. Ben se snažil Abela přesvědčit, ať už jdou domů. Ten ale jen seděl a pil a bez pohnutí poslouchal, co Tosamah říká „...he started talking about longhairs and the reservation and all. I kept wishing he would shut up...“ (Momaday 1999: 141) Tosamah nepřemýšlel nad tím, co může způsobit, jen stále pokračoval ve svém projevu. Píchal do toho vosího hnízda. Bez zábran, bez výčitek, prostě jen pokračoval v tom, co již započal. Abel se začal smát, ale nebyl to přirozený smích, byl to ten smích, ze kterého jde hrůza. „It was like everything just exploded inside of him, and he jumped up from the table and started for Tosamah.“ (Momaday 1999:141)

V poslední zmínce o Slunečním knězi Tosamahovi je velmi zdařile shrnuta celá jeho podstata a jeho úkol v této knize. Je to zároveň i potvrzení teorie, že právě on je tím šibalem tohoto příběhu. Dokáže se měnit tím, že hraje na obě strany. Snadno se člověku dostane do hlavy. A to všechno naprosto jednoduše, bez námahy, vše to vychází z jeho nitra.

„He’s a clown, and you have to laugh at some of the things he says. But you have to know how to take it, too. He likes to get under your skin; he’ll make a fool out of you if you let him.“ (Momaday 1999: 159)

3.1.2. Kohout a kůň

V knize nalézáme i několik starých indiánských příběhů, ve kterých se samo sebou objevují zvířecí šibalové. Prvním příběhem, který je v knize prezentována je o

tom, jak obětování koně a kohouta přineslo hojnost pro všechny lid puebel. Příběh je o Santiagovi, který se přestrojený za rolníka vydává na dlouho cestu na svém ušlechtilém koni. Během cesty si potřeboval odpočinout a zastavil tedy u malého domku, kde žili staří chudí manželé. Pohostili Santiaga vodou a slíbili mu, že i jídlo mu připraví:

„There was nothing in the house to eat; but a single, aged rooster strutted back and forth in the yard. The rooster was their only possession of value, but the old man and woman killed and cooked it for their guest.“ (House Made of Dawn, str. 35) „V domě nebylo nic k jídlu; po dvorku si však vykračoval osamělý starý kohout. Ten kohout byl jejich jediným majetkem, který měl nějakou cenu, staří manželé ho však zabili a uvařili hostu.“ (Dům z úsvitu, str. 37)

Santiago jel dál mnoho dní, až dorazil do královského města. Přihlásil se do boje o královu dceru a zvítězil. Králi se však nelíbilo, že by si jeho dceru měl vzít pouhý rolník. Tajně vydal rozkaz svému vojsku, aby Santiaga usmrtili. Santiago ale vytáhl z úst celého živého kohouta, kterého mu staří manželé připravili k snědku. Ten ho varoval, co se na něj chystá a Santiago byl tedy připraven. Další zázrak se odehrál, když na Santiaga promluvil jeho kůň, následně znovu kohout a oba se obětovali pro dobro lidu.

„At the end of the journey Santiago had no longer any need of his horse, and the horse spoke to him and said: ‘Now you must sacrifice me for the good of people.’ Accordingly, Santiago stabbed the horse to death, and from its blood there issued a great herd of horses, enough for all the Pueblo people. After that, the rooster spoke to Santiago and said: ‘Now you must sacrifice me for the good of the people.’ And accordingly Santiago tore the bird apart with his bare hands and scattered the remains all about on the ground. The blood and feathers of the bird became cultivated plants and domestic animals, enough for all the Pueblo people.“ (House Made of Dawn, str. 35) „Ke konci cesty už Santiago nepotřeboval koně, a kůň k němu promluvil a řekl: „Teď mě musíš obětovat pro dobro lidí.“ Santiago poslechl a koně zabodl, a z jeho krve povstalo ohromné stádo koní, kterých bylo dost pro všechny lid puebel. Potom promluvil k Santiagovi kohout a řekl: „Teď musíš obětovat mě pro dobro lidí.“ A Santiago poslechl, holýma rukama roztrhl ptáka vedví a roztrousil jeho ostatky kolem po zemi. Z krve a peří toho ptáka se staly zemědělské plodiny a domácí zvířata, byla jich hojnost pro všechny lid puebel“ (Dům z úsvitu, str. 37-37)

V tomto příběhu se jednalo o poněkud netradiční šibaly, protože jak už jsem uvedla výše, většinou to byla jiná zvířata, která lidem činila trable nebo pomáhala. Zde jsme také viděli ukázkou toho, že šibala skutečně nejde zabít. Kohout, kterého nejdříve uvařili a snědli později vylezl Santiagovi živý ze chřtánu. Poté, když ho opět zabili a roztrhali na kousky, tak ve skutečnosti opět nezahynul, ale stali se z něj zvířata a další důležité věci pro indiány. Stejně tak smrt koně, byla pouhou transformací ve velké stádo nových koní.

3.1.3. Klauni

V dalším příběhu se jen krátká, ale přesto zajímavá zmínka o klaunech. Jsou součástí starých indiánských tradičních oslav úrody. Během této slavnosti je úkolem klaunů poskakovat a popichovat kletbami masku býka v průvodu.

„And elsewhere in the streets, approaching on a wave of sound, the bull came running. The clowns were close upon it, and it veered and drew up short and crouched, only to wheel among them and run on. And the blackfaced clowns gave chase, shouting their obscene taunts, and the small invaders, absurd in the parody of fear, grabbed at their gored flesh and lay strewn about in the path of the beast.“ (House Made of Dawn, str. 71) „A na jiném místě v ulicích se objevil býk, který přiběhl doprovázený rostoucím přívalem zvuků. Klauni mu byli těsně v patách a on se otáčel, dorážel na ně a hrbil hřbet, jen aby mezi nimi zakroužil a běžel zase dál. A klauni s načerněnými obličejí ho pronásledovali a pokřikovali na něho oplzlé kletby, a malí nájezdníci se ve směšné parodii strachu chytali za místa na těla zasažená rohy a padali na zem, přišeře do cesty.“ (Dům z úsvitu, str. 67 - 68)

Přestože je zmínka o klaunovi velmi krátká, je i tak možné v jeho chování najít jasné rysy šibalství. Nechová se v souladu s pravidly, ale naopak, jde proti všem zvyklostem a konvencím. Je veselý, až divoký. Popichováním vybraných jedinců baví ty ostatní. V českém překladu knihy *House Made of Dawn* jsem našla poznámku a vysvětlení, co v angličtině znamená výraz „clown“ neboli česky klaun.

„Anglické slovo clown označuje důležité účastníky indiánských obřadů, jejichž účast je velmi pozoruhodná: 'narušují' jejich chod nepřístojným chováním, maskováním, líčením,

urážejí ostatní, dělají nemístné vtipy a podobně a jsou jakousi protiváhou posvátnosti, předvádějí opak a rub, aby lépe vynikl líc“ (Dům z úsvitu, str. 166)

Novodobí šibalové

Pokud se rozhlédneme kolem sebe, zamyslíme se nad filmy, seriály, pohádkami a komediami, na které se díváme a nad komiksy, které čteme, nabízí se otázka, kým jsou vlastně hlavní hrdinové? Neshodují se jejich vlastnosti s těmi šibala? A je tomu skutečně tak. Šibal je totiž hlavním hrdinou velkého množství z filmů a komiksů. To tedy dokazuje i hypotézu, že šibalové nejsou pouze postavami z mytologií, ale jsou s námi dodnes a setkáváme se s nimi každý den.

Tři následující hrdinové jsou jen příklady jedněch z mnoha novodobých šibalů.

4.1. Šibalové v popkultuře

Hlavní protagonista filmů *Pirates of Caribbean*, kapitán Jack Sparrow, narozen na pirátské lodi a svému pirátskému osudu naprosto odevzdán. Chová se neobvykle, typické je pro něj lehce přioopilé vrávorání, divoké mávání rukou a pochybná morálka. V boji s mečem je zdatný, přesto však raději ve vyhrocených situacích volí vyjednávání nebo útěk, v tomto momentě často dochází ke komediálním situacím. Dojde-li přece jen k boji, snaží se o jakousi hru s mečem, podvádění a jako zbraň využívá vše, co najde kolem sebe. A právě jeho podvody a snaha pobavit se na účet ostatních je u Jacka Sparrowa tím nejvýraznějším rysem, podle kterého můžeme tvrdit, že se skutečně jedná o jednoho z novodobých šibalů. Dalším takovým znakem je určitě jeho morálka respektive spíše nemorální chování, provokace a neúcta ke všemu a všem kolem.

Další velmi známou postavou, která určitě stojí za zmínku je Bart Simpson. Kreslená postava jednoho z nejznámějších a nejpopulárnějších amerických sitcomů *The Simpsons*. Je to malý chlapec žijící s rodinou ve fiktivním městě Springfield. Problémový ve škole, neposlušný doma. Rád vymýšlí a vyvádí žertíky všem kolem sebe. Je mu jedno, zda vymýšlí podvody na svého otce, kamaráda nebo učitele ve škole. Nikdy nepřemýšlí nad důsledky, jen se baví. Mezi jeho nepřátele a nejčastější

oběti jeho lstí patří ředitel Skinner, Levák Bob (Sideshow Bob) anebo barman Očko (Moe), na kterého má vždy připravené svoje telefonické žerty. Je jednoduše nezastavitelný a nepoučitelný.

Dalším moderním šibalem je Bugs Bunny. Tentokrát už se nepotýkáme s lidským šibalem, ale s králíkem. Na druhou stranu i tento hlavní hrdina dětských pohádek je polidštěn. Přestože vypadá jako králík, tak většina jeho vlastností je lidských. Neskáče po čtyřech, jak je tomu u králíka zvykem, ale chodí vzpřímeně po dvou. Umí mluvit a jeho hláška „What´s up, Doc?“ je již legendární. Oplývá ale i jinými, pro králíky ne zrovna typickými, vlastnostmi a schopnostmi. Je to vychytralý a prostořeký provokatér, který za každých okolností vítězí, ať už je ve sporu s kýmkoliv anebo s čímkoliv.

Závěr

Náplní této bakalářské práce bylo charakterizovat postavu šibala z hlediska chování, temperamentu, vzhledu a podle jeho nejvýraznějších rysů. Poté představit šibala ve vybraném literárním díle. A následně prezentovat novodobé šibaly.

V úvodní kapitole bylo mým cílem co nejpřesněji a nejjasněji definovat postavu šibala. Vzhledem k podstatě této postavy, která je především podvádět a mást, to nebyl jednoduchý úkol. Uvedla jsem několik názorů z více zdrojů, abych měla jistotu, že byly zahrnuty ty nejvýznamnější znaky. Obecně tedy můžeme říci, že šibal je bytost, která je poháněna především svým chtíčem a touhami. Věci nedělá s jasným záměrem, ale koná pouze tak, jak ho vedou jeho vnitřní touhy. Pro šibala neexistuje charakteristický vzhled, podle kterého ho poznáme. Může to být kdokoli anebo cokoli, člověk, zvíře, bůh. Nejtypičtějším rysem pro tuto postavu je nedodržování jakéhokoliv řádu, pravidla nebo normy chování.

V souvislosti s touto tematikou jsem se také dostala k pojmu archetyp. C. G. Jung se totiž na problematiku šibalů dívá skrz teorii archetypů. Uvádí že ono „šibalské chování“ spočívá v tom, že naše psychika je již od početí nějak formována a jsou v ní uloženy různé možnosti řešení situací a člověk s nimi poté nakládá podle aktuální situace, ale i podle toho, jaké prostředí na jedince působí během jeho vývoje. Šibal a šibalské chování je tedy hluboko ukryto v každém z nás.

V následujících kapitolách jsem se zabývala tím, jak jsou šibalové zobrazováni a zmínila jsem jejich výskyt ve světě a v různých kulturách. Konkrétněji jsem se zabývala americkou mytologií a detailně popsala ty nejznámější a nejtypičtější představitele šibalů jako je kojot, had, havran, orel a další.

Šibalům patří i místo v literatuře. Ale česká literatura je o toto téma poměrně dost ochuzena, přestože několik překladů je možné najít. Větší prostor je šibalům věnován v anglofonní literatuře. Především jde o sbírky povídek, které si kdysi indiánské nebo afroamerické kmeny vyprávěli.

Následující kapitola se věnuje autorovi, který způsobil průlom indiánské literatury do hlavního proudu, N. Scottu Momadayovi. Šibaly se zabývá v několika

svých knihách, ale já jsem si pro svou práci vybrala *House Made of Dawn*. Dílo, za které autor získal Pulitzerovu cenu. Děj knihy je postaven tak, že se prolíná několik rovin. Já jsem se zabývala životním příběhem Indiána Abela a jeho přátel, starým indiánským mýtem, který vyprávěl otec Olguin a příběhem o jedné z indiánských slavností. Rozbor postav nebyl vždy jednoduchý, ale některé šibalské rysy byly velmi výrazné. Nejspolehlivějším ukazatelem bývá pokřivená morálka postav nebo občas vůbec žádná a jednání z rozmaru bez žádného dalšího záměru.

Závěrečnou kapitolu této práce jsem věnovala novodobým šibalům. Našli bychom jich skutečně mnoho, ale já jsem zvolila jen tři výše zmíněné, pro představu a ilustraci. Vzhledem k tomu, že to nebylo hlavním cílem práce.

Na závěr je tedy nutné říci, že šibalové jsou nedílnou součástí světové literatury, kultury a filmu. Jsou s námi od pradávných časů a většina indiánských a afrických kmenů jim připisuje vznik světa. Dodnes jsou hlavními hrdiny mnoha příběhů. Ti novodobí šibalové jsou tu však většinou už jen pro naší zábavu a málokdo se skutečně zamyslí nad jejich původem a podstatou.

Summary:

This bachelor thesis deals with the theme of the trickster figure. The aim of this work was to characterize the trickster figure from the point of view of his behaviour, temperament and appearance. Next task was the presentation of the trickster in the chosen work and then introduce several contemporary tricksters.

During the presentation of the trickster I used many opinions of the well-known names such as C.G. Jung, Paul Radin, David Williams, who dealt with the questions of the trickster figure. Generally we can say the trickster is the creature who is actuated by its lust and desire. It could be anybody, the human being, animal or god.

In this work I also dealt with the archetype issue studied by C. G. Jung. He states that the tricky behaviour is based on our psyche which has been formed for very long time and inside of it there are saved different possibilities how to cope with many situations that may come into our life. They are also modified by the environment in which we have grown up.

The following chapter deals with the representation of the trickster in different cultures and of course their representation in literature. To be more specific I applied my mind to N. Scott Momaday and his book *House Made of Dawn*. The piece of work for which he won the Pulitzer Prize. In this book I tried to discover the trickster figure and describe it in detail.

The last chapter was dedicated to contemporary tricksters. It is possible to find hundreds of them but I chose just three only for illustration and better comprehension of this figure in the present.

I came to a conclusion that the tricksters are the integral part of the world's literature, culture and film. It is an age-old creature and it will survive for a very long period of time.

Bibliografie:

Primární literatura:

MOMADAY, N. Scott. *House Made of Dawn*. New York: HarperCollins Publisher, Inc., 1999. ISBN 0-06-093194-9

MOMADAY, N. Scott. *Dům z úsvitu*. Praha: Argo, 2001. ISBN 80-7203-386-7

Sekundární literatura:

BECKER, Udo. *Slovník symbolů*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-284-3

ELIADE, Mircea. *Mýtus o věčném návratu*. Praha: OIKOYMENH, 1993. ISBN 80-85241-51-X

FORST, Vladimír ... [et al.]. *Lexikon české literatury : osobnosti, díla, instituce*. Praha: Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1572-3

JONES, M. David; MOLYNEAUX, L. Brian. *Americká mytologie: ilustrovaná encyklopedie bohů, duchů a posvátných míst Severní Ameriky, Mezoameriky a Jižní Ameriky*. Čestlice: Rebo Productions, 2002. ISBN 80-7234-177-4

JUNG, C. G. *Archetypy a nevědomí. Výbor z díla, svazek II*. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 1997. ISBN 80-85880-16-4

RADIN, Paul. *Trickster: Mýtus o šibalovi, Indiánský mýtus v kontextu světových mytologií*. Praha: Dobra, 2005. ISBN 80-86459-45-4

WILLIAMS, David. *The Trickster Brain: Neuroscience, Evolution, and Narrative*. Lanham: Leington Books, 2012. ISBN 978-0-7391-4397-1

ZELENÝ, Mnislav. *Indiánská encyklopedie: Indiáni tří Amerik*. Praha: Albatros, 1994. ISBN 80-00-00415-1

ZEMAN, Milan ... [et al.]. *Rozumět literatuře. 1., Interpretace základních děl české literatury*. Praha: SPN, 1989. ISBN 14-285-89

Elektronické zdroje:

[online]. Franče, Vojtěch. „*Archetypy*“ [cit. 2013-11-10]. Dostupné z:

<http://ografologii.blogspot.cz/2008/05/archetypy.html>

[online]. Polák, Jaroslav. „*Paul Radin: Trickster – Mýtus o Šibalovi (recenze)*“ [cit. 2014-01-18]. Dostupné z: <http://jaroslavpolak.blog.idnes.cz/c/254911/Paul-Radin-Trickster-Mytus-o-Sibalovi-recenze.html>

[online]. Public Broadcasting Service (PBS). „*N. Scott Momaday: Keeper of the Flame*“ [cit. 2014-03-18]. Dostupné z: <http://www.pbs.org/weta/thewest/program/producers/momaday.htm>

[online]. Redish, Laura. „*Native American Tricksters from Various Tribes*“ [cit. 2013-12-03]. Dostupné z: <http://www.native-languages.org/trickster.htm>

[online]. Royce arlton, Inc. „*N. Scott Momaday: Pulitzer Price-winning novelist*“ [cit. 2014-03-19]. Dostupné z: <http://www.roycecarlton.com/speaker/biography/N-Scott-Momaday.html>

[online]. Shelmerdine, W. Cynthia „*Tricksters*“ [cit. 2013-11-27]. Dostupné z: <http://www.utexas.edu/courses/myth/09.Tricksters.htm>

[online]. Wiesen, G. „*What Are the Roles of Tricksters in Mythology?*“ [cit. 2013-11-17]. Dostupné z: <http://www.wisegeek.com/what-are-the-roles-of-tricksters-in-mythology.htm>